

LUNDS
UNIVERSITET

Författare: Eva Fazlagić

Kandidatuppsats SOCK01,15hp Lunds Universitet

Internet

Handledare: Birgitta Ericson

Vårterminen 2012

Återvandring

En studie om drivkrafter och problematik i samband med återvandring till Bosnien och
Hercegovina.

Abstrakt

Författare: Eva Fazlagić

eva.fazlagic.484@student.lu.se

Titel: Återvandring, en studie om drivkrafter och problematik

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp

Internet

Handledare: Birgitta Ericson, Sociologiska institutionen, Vårterminen 2012

Migration är antagligen mer problematiskt än vad man kan föreställa sig. Migration kan medföra problem för flera generationer. Det kan också vara något positivt. Jag har valt att fokusera på frivillig återvandring i min studie och av vilka anledningar som man bestämmer sig för att återvändra. Beslutet om att återvändra kan vara grundat på just kulturella olikheter. Det kan också handla om en rädsla för att nästa generation ska ha svårt att hitta sin plats i samhället eller att de hamnar i en lägre klass på grund av sitt ursprung. Att flytta tillbaka är inte så lätt som det kan låta, utan det kräver mycket planering och eftertanke.

Det är en svår situation som återvandrare befinner sig i. Dels att lämna materiell trygghet i Sverige. Men också att flytta tillbaka till något nytt och främmande men som ändå är så välbekant. Det är mycket känslor inblandade. Rädslan för hur livet ska bli och hur man ska bli mottagen. Medvetenhet om de problem som man möts av och sina egna överväldiga känslor och kärlek gentemot sitt land, kultur och folk. För dem som inte återvänder hem väntar i de flesta fall en längtan och ett pendlande som ska följa dem genom hela livet. Pendlande med både resor fram och tillbaka till hemlandet men också av tvivel och ångest, för många vill återvändra men vågar inte, stödet är inte tillräckligt varken från Sveriges eller från Bosnien och Hercegovinas sida. Detta resulterar i oändligt många resor till den grad att det i vissa fall händer att gamla dör på vägen hem.

Nyckelord: Sociologi, återvandring, migration

Innehållsförteckning:

1. Inledning.....	1-2
2. Tidigare forskning.....	2-4
3. Problemformulering.....	4
3.1 Syfte.....	4
3.2 Avgränsning.....	5
3.3 Frågeställningar.....	5
4. Bakgrund.....	5-6
5. Teoriavsnitt.....	6
5.1 Durkheims sociala fakta.....	6-7
5.2 Bourdieus habitus och fält.....	7-8
5.3 Kultur.....	8-9
6. Metodavsnitt.....	9-10
6.1 Metoddiskussion.....	11-13
7. Definitioner av begrepp.....	13
8. Empiri och analys.....	14
8.1 Presentation av informanterna.....	14
8.2 Beslutet.....	14-21
8.3 Problemen.....	21-24
8.4 Stödet.....	24-26
9. Avslutande diskussion.....	26
10. Referenser.....	27-29

1. Inledning

Bosnien och Hercegovina är ett land som ligger mitt i Europa, ett land som genomlevt många konflikter och flera folkmord. Ett land med en underbar kultur fantastisk natur och härlig mentalitet. Ett land som också har många problem som till exempel en svag statsapparat, fattigdom och mycket korruption.

Jag vill med min undersökning försöka ta reda på vad det är som gör att man vill återvändra till Bosnien och Hercegovina, vidare i texten BiH och vilka problem man möts av som återvandrare. Jag har intervjuat individer som har eller vill återvändra från Sverige till BiH. Jag har under några år arbetat med ett projekt som bland annat hjälper återvandrare tillbaka till sitt hemland. För det är inte enkelt att flytta tillbaka till sitt land efter till exempel 15-20 år utomlands. Ett land som rest sig ur askan efter folkmord och krig och som inte kan jämföras med Sveriges ordnade sätt att styra sitt land och dess medborgare. Att återvända är verkligen en vandring, för det är inte bara att återvända, det är en lång och svår process och det ges väldigt lite hjälp både från Sveriges håll och från BiH. Det är krävande för den som vandrar åter, speciellt om man har familj, var ska barnen gå i skola och hur ser strukturen ut i samhället jag återvandrar till. Som gammal undrar man kanske om det finns liknade mediciner och sjukvård i hemlandet och vilken rätt man har till detta. Arbetslösheten i BiH är också en av Europas högsta. Bosnier som kom till Sverige under kriget fick permanent uppehållstillstånd och rätt att söka svenskt medborgarskap efter fem år utan att behöva säga upp sitt bosniska medborgarskap. Bosnier är även den grupp som bäst integrerat sig i Sverige (Ekenberg, 2008) vilket gör återvandringen mer intressant att undersöka.

För att kunna genomföra denna undersökning behövs kunskap om kulturen och livet i BiH det räcker inte bara med att kunna språket. Kulturen styr våra liv i hög grad och påverkar oss mer än vi tror. Med en etnografisk metod och perspektiv har jag kunnat studera, förstå och tolka hur återvandring är knutet till kultur och hur det påverkas av sociala fakta. Genom att studera kulturen får man också förståelse för händelser och fenomen

Som annars kan verka oklara eller märkliga. Jag avslutar min uppsats med en friare diskussion. Jag har använt mig av kvalitativ metod, intervjuer och deltagande observation.

Jag har valt att begränsa mig till 8 intervjuer och till mina observationer. Jag har valt ut 8 personer som jag har intervjuat och dessa personer är alla mellan 28-55 vilket var medvetet. Jag ville ha personer till min studie som är i arbetsför ålder och som är beroende att arbeta för att försörja sig. Denna åldersgrupp tyckte jag var intressant på grund av att de flesta har hunnit vara aktiva i Sverige i arbetslivet och de flesta har bildat familj. Det är denna grupp som måste vara aktiva i samhället på alla sätt genom skola, institutioner, sjukvård och arbete. Denna grupp måste skapa ett liv för sin familj och en framtid. Det är dessa individer som kan tala om för mig vilka problem de möter. Det är även dessa som kan jämföra två system och uppmärksamma skillnader och identifiera problemen. Jag har avgränsat mig till återvandring till BiH från Sverige. Jag har fokuserat på vad som har drivit personerna till att återvändra, vad det är som gör att de vill flytta tillbaka och vilka problem de möter i hemlandet. Jag har även haft möjligheten att samtala med en polis, flera politiker och med kvinnor i en kvinno förening. Allt med syftet att få en helhetsbild av samhällsstrukturen och dess problem speciellt för återvandrare. Det har inte varit medvetet, men det har blivit så att jag har intervjuat personer som har islam som religion, vilket jag inte tror har påverkat min studie. Detta på grund av att majoriteten av de fördrivna under kriget var muslimer.

2. Tidigare forskning

Återvandrare som återvänt tidigare även internflyktingar, säger att det kändes viktigt att komma tillbaka till sina egendomar. Ägandet av till exempel mark är en viktig faktor. Speciellt menar vissa att om man inte känner att man har lyckats i det landet där man befinner sig som flykting. En annan viktig anledning för att återvändra eller ej är huruvida man har släktingar eller familj som har blivit dödade i kriget. Eller hur många andra med samma etnicitet som också har återvandrat och att det finns flera i samma by/stad som är släkt med varandra (Magnusson et al, 2005:48-49). Jag har jämfört min egen studie med tidigare studier för att kunna se likheter i resultaten och runt återvandring, egendomar och den kulturella anknytningen till detta. Ett problem som

uppmärksammas i en studie är hur de känner sig, de som har flyttat tillbaka, och när det läggs mer fokus på symboler för att visa makt, än på medborgarrättigheter. Symboler som visar vilken etnisk grupp som är i majoritet i just det lokal samhället. Ett annat problem är vilket språk som det undervisas på i skolan i de mindre städerna bosniska, kroatiska eller serbiska, vilket kan leda till att föräldrarna till minoriteten inte låter sina barn gå till skolan (Kilim & Persson, 2001:54). De problem som baseras på etnicitet och den osäkerhet hos minoriteten som framkommer i tidigare forskning har jag använt för att tolka liknande problem som jag tar upp i min undersökning.

Attityden, att man inte vill att flyktingarna återvänder är vanlig, även om politikerna inte skulle erkänna det. Etnisk rensning var en del av kriget. Efter kriget verkar varje etnisk grupp koncentrerad på att skydda sina rättigheter, annars tror man sig bli överkörd. Alla etniska grupper har inte samma rättigheter i alla delar av landet och innan det problemet är löst kan man inte garantera en säker återvandring för minoriteter (ibid:75). Man vill inte ge upp det som man kämpat för och kampen pågår fortfarande. Det etniska perspektivet är viktigt för återvandrarerna. Det humana kapitalet och den förlorade sociala statusen är ett problem som mångt invandrande kan lida av. Att man förlorat allt och måste börja om, att man varit någon i sitt hemland som man nu inte är längre i det nya landet (Raselius, 2011:31). Detta perspektiv har visat mig vägen till förståelse av en del av de problem som återvandrare möter och som är knutet till korruption. Hur minoriteter behandlas och vilka problem som finns. I en studie av afghaners stöd till återvandring i Norge visade det sig att finansiellt stöd inte är det bästa. Visst hjälper pengar men det finns annat som är viktigare, afghanerna i den här studien behövde upplärning. (Holkenberg, 2010:30-31). Att försöka se vilken hjälp som behövs är nödvändigt och att inte fokusera på finansiellt stöd som visat sig mindre viktigt i tidigare undersökningar.

”Det finns flera anledningar till att det är viktigt att ha kontakt med organisationer i hemlandet. En anledning är tillgång till information, vilket är väldigt viktigt i migrantens beslut att återvända” (ibid:35). Här kan jag direkt relatera till min undersökning. Det är det som ”Center för lokal utveckling” Stockholmstad lägger ner mest tid och energi på att återanknyta återvandrare med föreningar och NGOs i BiH. Eftersom man anser att informationen och nätverken är det mest avgörande för återvandrarerna.

”Ett stöd som efterlystes av flera informanter var stöd i form av mer information om hur blanketter skall fyllas i, hur systemet i Chile fungerar med skola, vård och andra praktiska saker” (Ternström, 2010:37). Detta är samma behov som jag också identifierat hos de som jag har intervjuat.

Enligt Filipovićs undersökningar om korruption (2008) förekommer det tre olika grundläggande korruptions typer som alla kan förekomma i ett demokratiskt samhälle: grand corruption, bureaucratic corruption och legislative corruption, och han drar slutsatsen att alla av de ovan nämnda förekommer i BiH (Filipović 2008:8).

Så som mutor, beskyddarverksamhet. Det kan vara så att man måste muta myndigheter för att kunna bygga ett hus, installera en telefon eller registrera ett företag,

Den vanliga föreställningen om att korruption förekommer bland individer som har maktrelaterade eller ekonomiskt högre positioner är i det här fallet nästan föråldrat. I BiH är nämligen hela samhällsstrukturen omfattad av korruption som en logisk struktur av levnadsstandarden (Filipović, 2008:37-38). Detta stödjer mina tankar runt problemen kring återvandring, mina frågor och min undersökning blir relevant i förhållande med dessa tidigare uppgifter, speciellt eftersom det även i den undersökningen rör sig om BiH.

3. Problemformulering

3.1 Syfte

Syftet med min undersökning är att komma fram till vilken problematik det finns runt återvandring när man väl bestämt sig för att återvändra och vad det var som fick personerna att bestämma sig. Men också för att se hur arbetet med frivillig återvandring kan utvecklas och förbättras för att bli så effektivt som möjligt för dem som beslutar sig för att återvändra till BiH, uppmärksammandet av problemen man möter är viktigt. Jag vill också undersöka och få svar på min hypotes om att det uteslutande är den djupt integrerade kulturen som påverkar individen att ta beslutet om återvandring för de som bestämt sig att flytta tillbaka. Jag vill även att min undersökning ska leda till fortsatta studier och forskning inom ämnet. Jag tror inte att stödet är tillräckligt och att vissa delar av stödet är felriktat.

3.2 Avgränsning

Många flyktingars dröm är att återvändra till sitt hemland och detta är inte så enkelt även om det är fred i landet man vill flytta till. Det krävs mycket planering, förarbete och mod. Att få stöd och hjälp är också viktigt. Jag vill undersöka vad det är som gör att man vill återvändra till Bosnien och Hercegovina. Jag vill belysa mina frågeställningar ur ett kulturellt perspektiv men också med begrepp som sociala fakta, habitus och fält för att se om dessa aspekter kan vara avgörande. Jag vill också få mer kunskap om hur återvandringen sker och vilka problem man möter. Vad det är som påverkar beslutet att återvändra och vad man är rädd för.

3.3 Frågeställningar

- Vad är avgörande för beslutet att återvändra?
- Vilka problem möter återvandrarerna i hemlandet?
- Vad finns det för stöd och är det tillräckligt?

4. Bakgrund

Bosnien och Hercegovina är ett land som gränsar till Kroatien i norr och väst och till Serbien och Montenegro i syd och öst. 1992 utropas BiH som självständig stat av FN, EU, USA Ryssland och Kina. Men redan 1991 har BiH attackerats av Jugoslavisk armé och krig följer med folkmord och etnisk rensning, folk fördrivs och många flyr utanför Bosniens gränser. 1995 skrivs Daytonavtalet på som avslutar kriget och landet delas i två delar. BiH har en mycket komplicerad och svag politisk apparat som är långsam och det är mycket svårt att ta viktiga beslut.

Det finns ca 3.8 miljoner invånare i BiH, Sarajevo som är huvudstad har ca 400 000 invånare. I BiH finns det tre stora religioner Islam, katolicism och ortodoxism. Under kriget flydde många från Bosnien och många fördrivs, många kom till Sverige och mellan 1992-1995 tog Sverige emot 60 000 flyktingar. Idag finns det ca 80 000 personer med bosniskt ursprung i Sverige och 56 000 med svenskt medborgarskap. Sverige har ett betydande engagemang i BiH och är en av de största bilaterala bidragsgivarna. I Sverige fick flyktingar från BiH permanent uppehållstillstånd och Sverige var det första landet

som skrev på avtal om dubbelt medborgarskap. I BiH finns det två entiteter, bosnienkroater och bosnienmuslimer i federationen (FBIH) som dominerar, och bosnienserber i Republiken Srpska (RS). Dessutom finns det ytterligare ett självständigt distrikt i nordöstra BiH, Brcko (Regeringskansliet).

Över två miljoner människor flydde eller blev fördrivna under kriget och en miljon av dem flydde utanför BiHs gränser (Magnusson et al, 2005:3). I Daytonavtalet finns det så kallade annex 7 som säger att alla flyktingar ska kunna flytta tillbaka till sin egendom och få den i sin ägo igen. Sverige har fram till i dag bidragit med ca tre miljarder SEK och först har detta bidrag bestått i att tillfredsställa de mest primära behoven under slutet av kriget men senare har det varit mer inriktat på att också bygga upp samhället och samhällsstrukturen.

5. Teoriavsnitt

I mitt teoriavsnitt kommer jag att använda mig av Durkheims teori om sociala fakta. Genom denna teori lyfts både strukturella och kulturella faktorer fram. Båda dessa faktorer är nödvändiga för att förstå när man vill undersöka ett fenomen som återvandring. Jag vill också förstå återvandring genom att använda Bourdieus begrepp habitus och fält. Habitus är ett begrepp där individen ställs i centrum och beskriver ett system av dispositioner som tillåter människor att handla, tänka och orientera sig i den sociala världen. Fältsbegreppet är ett verktyg som får sin mening genom att användas i olika empiriska undersökningar. Ett socialt fält kan definieras som ett system av relationer mellan positioner besatta av specialiserade agenter och institutioner som strider om något för dem gemensamt (D.Broady 1991).

5.1 Durkheims sociala fakta

”Durkheim menade att sociologins uppgift är att studera vad han kallade sociala fakta och hur dessa påverkar individernas tankar och beteenden. Med sociala fakta avsåg Durkheim sådant som sociala strukturer, kulturella normer och värderingar som finns utanför individens medvetande, men som samtidigt utövar ett tvång på henne” (Miegel & Johansson, 2002:51).

Durkheim ville etablera en vetenskaplig disciplin som tog samhället som sitt forskningsobjekt, han menade att det finns många företeelser i samhället som kan förklaras utifrån sociala faktorer (ibid:50). Sociala fakta är enligt Durkheim kollektiva fenomen som uppstår ur mänskliga relationer, något som existerar utanför individen men på samma gång utövar ett inflytande på henne (ibid:51). Jag vill använda Durkheim eftersom han var strukturalist och jag vill se om och hur strukturen i BiH påverkar återvandringarna. Vilka problem de har men också vilket samband strukturen i det bosniska samhället har med kulturen, för att komma frågeställningen närmre. Durkheim sa att det mest signifikanta för en sociolog när det gäller till exempel religion är inte om man är för eller emot religion. Det finns ett tredje alternativ, Durkheim formulerade en icke trivial religionsteori där nyckeln till religionen inte är trosuppfattningen utan de sociala riter som dess medlemmar utför. På detta sätt blir religionen intressant ur ett sociologiskt perspektiv eftersom den utgör en nyckel till social solidaritet och religiösa trosuppfattningar blir viktiga som symboler för olika sociala grupper. Jag skulle vilja använda detta perspektiv därför att i BiH spelar religiösa symboler stor roll och används flitigt, tillsammans med nationella symboler och flaggor.

5.2 Bourdieus habitus och fält

Bourdieus kanske viktigaste tema i hans tänkande är hans analyser av kulturens centrala roll i reproduktionen av sociala strukturer och hur makt och statusförhållanden upprätthålls i samhället. Bourdieu försöker att kombinera ett strukturalistiskt perspektiv med ett konstruktivistiskt, vikten ligger på struktur och aktörskap och förhållandet mellan dem. Här kommer begrepp som Habitus och fält in som styr genom att habitus finns programmerat i oss och fältet är vår arena (Miegel & Johansson, 2002:271-273). Det är utifrån dessa strukturer som vi tolkar och förstår samhället. Människor från samma klass tenderar till exempel att ha samma värderingar. Jag vill ta hänsyn till habitus och fält och belysa min studie utifrån dessa perspektiv eftersom det dels är påfallande avgörande för alla individer men habitus blir extra intressant eftersom mina informanter har bestämt sig för att återvända, vilken inverkan har habitus? Habitus är omedveten och varje individ har habitus enligt Bourdieu. Habitus är de inlärda sociala strukturer som påverkar hur

människor betar sig men också hur man uppfattar världen hur man agerar och tolkar sin omgivning (Miegel & Johansson, 2002:273).

Jag skulle vilja applicera habitusbegreppet på min undersökning men också fält begreppet för att se om man kan upptäcka om det finns ett samband mellan hur man uppfattar situationen och hur man agerar och om det är gemensamt för de som återvandrat. Fältet vill jag använda för att tolka de problem som återvandrare ställs inför i hemlandet, på fälten utspelas maktkamper. Jag vill belysa problem som har att göra med makt, information och rättigheter ur detta perspektiv.

5.3 Kultur

Det postkoloniala tänkandet och fokuset på mångkultur har fokuserat konstruktionen av ”de andra” även om en annan sida av det postkoloniala vill dekonstruera bilden av invandrare som annorlunda, Sids Edward, (Miegel & Johansson, 2002:361). Lider man av att inte vara svensk i Sverige? Påverkas man av att ses som en av ”de andra” och påverkar det i sig återvandring?

Kulturaliseringen bidrar till en känsla av diskriminering, människor kategoriseras utifrån sin kultur. Olika problem i samhället kan skyllas på kultur. Acceptansen kan rangordnas enligt följande grundat på en undersökning av svenskarnas uppfattning (Westin, 1987), högst upp finns väst och nordeuropeiska protestanter, sen katoliker från moderna regioner längre ner sydeuropeiska katoliker, ortodoxa kristna och längst ner utomeuropeiska muslimer. Detta ska då ses i jämförelse med den svenska kulturen (Meeuwisse & Swärd, 2002:295-296). Ritualer för människor är betydelsefulla och bidrar till att sammanhållningen stärks vilket också kan belysa frågeställningen men även vikten av de levnadsmönster som präglar oss som grupp och hur detta bidrar till beslut om återvandring.

Att kultur sedan länge globaliserats vet vi. Traditioner, musik och sociala trender som olika sätt att umgås och leva på, sprids över i princip hela världen. Det finns en modern norm och ett modernt sätt att leva på, en kollektiv nationell gemenskap. Homogeniseringen försvagar de nationella och lokala identiteterna. Ofta är detta för ett kommersiellt syfte (Engdahl & Larsson, 2006:341-342). Jag vill använda detta perspektiv

för att lyfta fram vikten av den starka kulturen i det bosniska samhället och hur det går ihop med homogeniseringen.

Socialiseringsprocessen är den process varigenom den stigmatiserade personen lär sig och tillägnar sig de identitets föreställningar som råder inom samhället. En senare fas är när han lär sig att han har ett visst stigma och denna gång i detalj och vilka konsekvenser det medför (Goffman, 1972:40). När man kommer till Sverige finns inte medvetandet om detta stigma men senare blir det ett problem att vara annorlunda. Stigmat som en invandrare känner är ekologiskt och kulturellt betingat.

Social tillhörighet och grupp känsla är viktigt för barnen, barnen är altruistiska i den bemärkelsen att de söker respons och bekräftelse av omgivningen och detta utvecklar socialiteten (Moe, 1995:57). Jag tror att kultur bidrar till återvandringsprocess eftersom den är väldigt påtaglig. Man vill känna social tillhörighet och det är inte alltid lätt i ett annat land, senare måste man också ta hänsyn till situationen i hemlandet ur ett etniskt perspektiv vilket bidrar till en komplicerad situation.

6. Metodavsnitt

”En av de första förutsättningarna för ett acceptabelt etnografiskt arbete är otvivelaktigt att ägna sig åt totaliteten av alla sociala, kulturella och psykologiska aspekter av samhället. De är så sammanflätade att det omöjligt går att förstå någon av dem utan att ta hänsyn till de andra” (Malinowski, 1922, ibid:85).

Intervju är en bra metod för att ta reda på människors åsikter, attityder och känslor.

De semistrukturerade intervjuerna som jag utfört har bidragit till att jag kunnat, förutom att få svar på mina frågor, också fördjupa mig i informantens svar och genom följdfrågor kunnat utveckla ett resonemang och få svar på hur personen tänker och känner för att lättare kunna tolka. Semistrukturerade intervjuer ger intervjuaren en chans att fördjupa sig och gå in i en dialog med personen som blir intervjuad (May, 2001:150). Man måste ta hänsyn till språket också.

“There are also other difficulties when doing research in BiH such as language skill, since few Bosnians speak English”. Så skriver Kilim & Persson i sin studie om återvandring och analys av institutionella problem (Kilim & Persson, 2001:12).

Språket har betytt mycket för mig, inte bara för studien utan också för integrationen och förståelse i min vistelse.

Pierre Bourdieu menar att en analys av intervjumaterial kräver mer än enbart lingvistiska analyser eftersom språket inte skapas i ett hermetiskt tillslutet rum. Det som krävs säger han är att forskaren även anger den intervjuades position längs sociala variabler så som klass, etnisk tillhörighet och kön (May, 2001:171).

Det har ofta blivit långa intervjumöten med mycket mer förklaring än vad jag hade behövt, eftersom informanten inte alltid varit medveten om mina förkunskaper.

”Själva talet är kopplat till och bestäms av sammanhanget genom icke-språkliga gester, som har skilda betydelser i olika språk och som också har sina subkoder inom olika grupper av individer” Goffman 1981:122 (ibid:171). Därför är det viktigt att använda flera metoder i sin undersökning. Etnografi är därför ett bra sätt att beskriva människor eller kulturer. Etnografen måste i princip leva i den kultur han vill förstå och utföra ett omfattande fältarbete gärna under lång tid för att han ska kunna komma till klarhet. Etnografen är intresserad av hur en viss grupp förstår saker och kopplingarna mellan kulturens olika grunddrag (Denscombe, 2000:84-85).

Därför bör man ägna sig åt intervjuer, observation och integration i samhället, studera språk, kultur och traditioner för att kunna få en sammanhängande bild och förståelse för olika fenomen. Deltagande observation är enligt ett etnografiskt perspektiv en del av metoden. Man samlar in fakta genom ett aktivt deltagande i det sociala livet under längre period. Man måste också få tillträde till fältet och gruppen. Vill man nå förståelse måste man bli en del av gruppen och bli accepterad.

”Vi försöker på förhand lära oss så mycket vi kan om detta relativt okända territorium. Men när vi väl är där måste vi börja med att lära känna den lokala scenen och etablera en social bas, utifrån vilken vi kan fortsätta vår utforskning tills vi är mogna att studera vissa delar av territoriet på ett systematiskt sätt” Whyte, 1984:35 (May, 2001:190).

Att få tillträde till fältet är mycket viktigt för etnografisk forskning, detta kräver ansträngning. Etnografen är också holistisk, det vill säga att den söker efter förklaringar under ytan, vad ligger bakom olika handlingar, vilka processer eller förhållanden? (Denscombe, 2000:96).

6.1 Metoddiskussion

Jag har bott i BiH i många år, jag kan språket och jag är integrerad. Jag har studerat det bosniska samhället och människorna som bor här i samband med att jag jobbat med återvandrare i tre år. Jag kan därför påstå att jag har ett omfattande fältarbete bakom mig som jag använt i denna studie. Den gruppen informanter som jag har haft kontakt med är bosnjaker, bosnier med islam som religiös åskådning.

Jag har gjort vad jag kan för att försöka att studera samhället och ta in information utan att låta mig påverkas utav min egen kultur och sociala arv. Jag har försökt att se förbi fördomar och att inte dra förutfattade meningar utan att bara låta intrycken och informationen få styra. Det har lett till en antropologisk insikt. I mina intervjuer har jag inte bara tagit in informationen och sorterat den utan jag har också försökt att förstå informanten känslomässigt och tolka varför personerna gör som de gör. Mina slutsatser ska kunna gå att motiveras och jag har tänkt på detta när jag valt ut information från mina intervjuer. Jag vill att läsaren ska kunna följa mitt resonemang genom uppsatsen och kunna ta ställning i analysen om huruvida de tycker att mina slutsatser är relevanta (Denscombe, 2000:249). Jag har därför valt ut material som jag tycker har känts sammanhängande. Jag har också valt förklarande delar för analysen.

Jag har antecknat mycket vid mina intervjutillfällen. Vid intervjuerna har jag haft möjlighet att ställa följdfrågor och senare kunna fundera och tolka mina informanters svar. Alla mina intervjuer har inte varit djupintervjuer. Det har varit beroende på personerna jag intervjuat. Vissa informanter har varit mer tillmötesgående och öppna än andra. Tillförlitligheten är viktig och om undersökningen skulle göras om av någon annan tror jag att resultatet hade blivit snarlikt.

Språket har inte varit ett problem ändå har jag förklarat att jag inte är bosnisk och att de måste tala tydligt. Jag har föredragit att de talar bosniska och inte svenska medvetet med anledning av att de uttrycker sig bättre på bosniska speciellt i känslomässiga sammanhang. Mina förkunskaper tillsammans med min långa vistelse i Bosnien gör att det inte är något problem för mig att förstå.

Tillträde till fältet för min deltagande observation hade jag redan, några av mina vänner har hjälpt mig att förstå vissa fenomen och beteenden. Den informationen har varit av stor vikt för mig ur det holistiska perspektivet då jag upplevt att det ibland finns orsaker

som inte alltid framkommer direkt. För att kunna förstå händelser, processer och problem här i BiH måste man ha mycket förkunskap och bra informationskällor. Det har därför varit intressant att intervjua en politiker som är mycket aktiv och vill ha förändringar i den samhällsstruktur, som ställer till problem för de som vill återvända till BiH.

Vid observationerna har jag försökt att bli en i gruppen och inte ställt frågor utan försökt att få en känsla och försökt att leva mig in i situationen. Jag har varit tvungen att försöka bortse från mitt eget sätt att tänka och se saker ur ett annat perspektiv. Detta har ibland raserat mina egna fördomar och hur jag tänker och ställt mig undrande till annars tidigare självklara tankegångar. Det är i observationerna som det varit svårast att "hänga med" eftersom ingen har saktat in tempot för att jag ska kunna följa med. I BiH finns det många synonymer till de flesta orden. Dessutom skämtas det mycket och man använder ibland ett visst gatuspråk, eller slang som är lite speciellt då man kastar om bokstäverna, till exempel blir Sarajevo- Rajvosa. Jag har därför koncentrerat mig på en helhet i observationerna på kroppsspråket och tongångarna.

När man gör analysen av observationerna vill man försöka ringa in problemet på fältet, fördjupa förståelsen av den sociala miljön. Viktiga frågor blir vilka data har jag fått tag på och om de är tillräckliga. Man vill se hur olika fenomen är relaterade till varandra. Är vissa händelser typiska eller ofta förekommande? (May, 2001:198-199). Man jämför och går igenom materialet för att upptäcka förklaringar, orsaker eller mönster av till exempel beteenden. Jag har under mina renskrivningar upptäckt ett klart mönster som jag har försökt återberätta i mitt resultat. I det senare arbetet med analysen kommer det etnografiska förarbetet att spela en stor roll på grund av tolkningen av materialet och för att kunna förstå människorna och deras liv, känslor och handlingar, kulturen och sociala faktorer.

Fördelen med att göra en kvalitativ undersökning är att forskning och teorier är förankrade i verkligheten. Datamaterialet och analysen har sina rötter i den sociala verkligheten vilket minskar risken för att gripa en teori ur luften (ibid:259). Jag har aldrig känt mig så nära verkligheten som under min vistelse i BiH och under mina observationer. Det kan bero på att jag har lämnat Sverige och ser allt ur ett nytt perspektiv, att jag är öppen för intryck, känslig för förändringar, vaksam och

analyserande. Problemen här i BiH är annorlunda, deras sätt att tänka, deras erfarenheter och media utbudet ser annorlunda ut, hur man censurerar och vad man censurerar.

Vad som också har varit viktigt för min metod är att informanterna har känt sig trygga och har vågat öppna sig. De vågade öppna sig under intervjuerna eftersom jag hade informerat dem om att deras namn inte kommer att finnas med i något sammanhang.

Jag har försökt att inte ställa ledande frågor, låtit det vara öppet för mina informanter att uttrycka sig fritt, övertygat mig om att de har förstått frågan på rätt sätt.

7. Definition av begrepp

BiH är en förkortning av Republiken Bosnien och Hercegovina som består av två entiteter, federationen Bosna i (och) Hercegovina där majoriteten består av bosnjaker och bosnienkroater och Republiken Srpska där majoriteten är bosnienserber.

Bosnjak är benämningen på bosnier som har Islam som religion. Medan bosnier är ett gemensamt namn för alla medborgare i Bosnien och Hercegovina oavsett etnicitet eller vilken del av landet man bor i. Offentligt och vid tävlingar och representation av landet används benämningen bosnier.

Sevdalinka är gamla bosniska visor och låtar som ofta beskriver olika kärlekshistorier som sjungs med mycket känsla och ofta är låtskrivaren okänd. Denna sorts av musik är ett kulturarv som har bevarats på olika sätt för att leva vidare.

Daytonavtalet, Dayton Peace Agreement skrevs under i Paris 1995. Det är ett fredsavtal som satte stopp för kriget. Avtalet innehåller bland annat överenskommelser om militära frågor och flyktingars rätt att återvända. Avtalet är mycket i frågasatt av den bosniska befolkningen på grund av att det har gjort att landet har fått ett komplicerat system.

Holism är ett filosofiskt betraktelsesätt som belyser underliggande orsaker till fenomen eller handlingar. Helheten är större än summan av delarna och att ingenting kan beskrivas enskilt utan kontext.

Diaspora är en benämning av en person som inte bor i det landet som han eller hon är född i eller kommer ifrån. Man brukar ofta använda benämningen diaspora i Bosnien för alla bosnier som bor utomlands.

8. Empiri och analys

Jag har haft för avsikt att indela empirin och analysen i tre delar. Nämligen beslutet, problemen och stödet. Jag ska använda min teoretiska analysram för att belysa dessa tre kategorier som också är knutna till mina tre frågeställningar. Jag kommer att förena empirin och analysen. Alla mina informanter har fått samma frågor och samma möjlighet att utveckla sina svar. Svaren har inte helt oväntat beskrivit samma längtan, samma problem och samma behov av stöd. Ett mönster blev snart tydligt och av det har jag dragit mina slutsatser. Mina teoretiska begrepp har varit viktiga för att förklara och förstå det som jag har kommit fram till.

8.1 Presentation av informanterna

Jag vill i detta avsnitt presentera mina informanter. Jag har intervjuat 8 personer som alla är mellan 28-55 år gamla. Alla i arbetsför ålder. Det är 5 män och tre kvinnor var av två av kvinnorna inte jobbar. Av männen är två egna företagare, en är banktjänsteman de andra två jobbar på internationella företag. Kvinnan är projektanställd. Alla är högskole- eller universitetsutbildade. Jag har också intervjuat en politiker och en kvinna som inte har återvandrat men som funderar på det. Jag har också i mina observationer kommit i kontakt med lokalinvånare som varit i BiH under hela kriget och inte varit utomlands, var av speciellt en man som jobbar i underhållningsbranschen.

8.2 Beslutet

Utifrån mina observationer och mina intervjuer har jag förstått att kulturen har en mycket viktig funktion och att den präglar samhället och dess individer och att den är starkt sammankopplad med Bosniens historia och Bosniens kamp för sin självständighet. Ur ett holistiskt perspektiv kan man säga att de underliggande orsakerna till återvandring är kulturellt och socialt betingade. Sociala strukturer, kulturella normer och värderingar som finns inlärda, utanför individens medvetande, men som samtidigt utövar ett tvång på henne (Miegel & Johansson, 2002:51) spelar här en avgörande roll. Sociala fakta och habitus går inte att undkomma och driver återvandranden till sitt beslut.

”Historien upprepar sig säger en av mina informanter, det är inte första gången som det begås folkmord här, det har hänt innan, flera gånger. Vi vet vilka som är våra fiender och varför de vill köra bort oss, splittra oss. Jag kan inte lämna allt och fortsätta. När jag kom till Sverige det var då jag blev medveten om vem jag är och vad jag har” (Informanten man 43 år)

Han menar att det är få som äger sina hus och har stora egendomar i Sverige. Det är bara de rika och de som har betydelsefulla efternamn. Det är en medelålders man som har återvänt till Bosnien med sin familj. Han säger att han lärde sig att uppskatta ”sitt eget arv, identitet och sina egendomar” när han kom till Sverige. Han är egen företagare och har startat upp en firma i BiH efter det att han återvänt. Han berättar att hans efternamn är adligt och att det finns ett helt område med flera byar som är uppkallat efter hans efternamn. I Sverige kan man nästan inte uttala namnet rätt och det är tvärtom en nackdel i Sverige med ett utländskt namn. På grund av kulturaliseringen känner sig min informant diskriminerad. Han upptäckte i Sverige att hans namn är obetydligt i jämförelse med i BiH. Detta menar han är bara en av anledningarna till hans beslut om återvandring. Självkänslan och identiteten men också socialiseringen av barnen har betydelse. En annan man som jobbar på en bank säger:

”Jag ville flytta innan barnen började skolan så att de får växa upp i ett samhälle där de känner att de inte blir diskriminerade eller ifrågasatta för sitt namn. Där kommer de också att naturligt få del av kulturen och traditioner på ett annat sätt än i Sverige” (Informanten man 44 år)

De yttre sociala faktorerna påverkar dem att återvända, inte bara för sin egen skull utan även för nästa generation. Båda känner sig gladare i BiH säger de, mer levande. Det finns flera anledningar till återvandring, bland annat blir det religiösa och traditionella bara bidragande till den sociala sammanhållningen i samhället om man är i BiH, känslan av att känna sig som en medlem i gruppen och inte utanför.

För dessa två informanter verkar det som en självklarhet att återvändra. Att lämna egendomar som är hundratals år gamla och som alltid funnits i släkten känns omöjligt för dem båda. De starka kulturella faktorerna betyder allt för dem. Homogeniseringen har haft mindre påverkan ur det perspektivet att även om BiH är ett mycket modernt land i alla avseenden finns det en mycket stark anknytning till kulturen, historien och till varje persons ursprung. Med ursprung menar jag att man är väldigt bunden till småstäder eller byar eftersom ofta hela släkter (med samma efternamn) har gemensam härkomst. Sociala fakta som sociala strukturer, kulturella normer och värderingar är väldigt betydande och präglar individen genom att styra denne och påverka både tankesätt och handlingar. Jag menar att i de flesta av fallen i min studie är återvandring ett direkt resultat utav yttre sociala och kulturella påtryckningar i form av sociala fakta.

”Det var bara en tidsfråga, jag kom till Sverige eftersom jag skadade mig i kriget och var tvungen att ta mig ut ur Bosnien men jag visste alltid att jag skulle återvända en dag. Det är starkare än mig, jag var tvungen, jag tackar Sverige för allt jag fått men Bosnien är mitt land, det är bara här jag är någon”

(Informanten man 43 år)

Även här spelar de sociala faktorerna in. En stark kulturell samhörighet förenar dem som kommer ifrån BiH. Längtan hos dem som jag har intervjuat är starkt knuten till kulturen och det sociala livet i BiH. Umgänge och sociala koder och känslan av samhörighet är de anledningar som jag förstått är de viktigaste ur ett återvandrings perspektiv. Durkheim formulerade en icke trivial religionsteori där nyckeln till religionen inte är trosuppfattningen utan de sociala riter som dess medlemmar utför. Religionen blir då intressant ur ett sociologiskt perspektiv eftersom den utgör en nyckel till social solidaritet. Religiösa trosuppfattningar blir viktiga som symboler för olika sociala grupper. Denna solidaritet och utövande av traditionella högtider tillsammans med religiösa symboler är en fördel för den som har återvandrat och bidrar till att stärka självförtroendet baserat på den sociala gruppen. Speciellt då det funnits mycket propaganda mot islam i Sverige.

BiH anammar lätt nya idéer men på samma gång är inte globaliseringen något som styr det vardagliga livet. Det finns en modern norm och ett modernt sätt att leva på. Att homogeniseringen skulle försvaga den nationella och lokala identiteten och ofta för ett kommersiellt syfte (Engdahl & Larsson, 2006:341-342) tycker inte jag stämmer helt i BiH. Här har man en gemenskap och ett sätt som tvärtom förstärker de nationella och de lokala identiteterna. Detta visar sig i olika representationer och tävlingar med symboler och symboliska handlingar.

Kampen om att få synas och accepteras och att ta plats i samhället manifesteras genom att man finns där och inte ger upp. Detta är viktigt och denna kamp utspelas varje dag. Att föra vidare sin kultur och sina traditioner och sin religion till barnen är viktigt. Det visar sig kanske främst på det religiösa och traditionella planet. Delvis för att religion var något förbjudet under lång tid då det var kommunistiskt styre. Men även för att den muslimska delen av befolkningens identitet förnekades under lång tid. Denna kamp vill många vara med och utkämpa och ett sätt är att återvändra. Att visa att den etniska rensningen inte lyckats. Men det handlar också om det starka arvet och kulturen som är så levande. Men också det sociala umgänget, levnadssättet, humorn och humöret som är så speciellt oavsett vilken nationalitet man vill säga sig tillhöra eller vilken religion man har.

”Det finns inget som går upp mot Bajram i Bosnien, när de tänder minareterna efter att fastan är slut på kvällen och man umgås med familjen och sen är ute med vänner” (Informanten kvinna 55 år)

Bajram är den helg som muslimer firar. Man hälsar på sin familj, umgås med sina vänner och äter traditionell mat och kakor. Bajram firas två gånger om året, var av den ena avslutar den månadslånga fastan. Kvinnan som jag intervjuar säger att folk är rasistiska och att det inte är lätt att vara utlänning i Sverige. Speciellt är det svårt att vara muslim när det finns så många fördomar.

”I Sverige när jag precis hade kommit visade svenskarna mig hur jag skulle använda en dammsugare. Det var det mycket förnedrande. Jag som kommer från ett land och en kultur där det viktigaste är renlighet. Vi hade de första badhusen,

avloppssystemen, offentliga belysningen och spårvagnar i Europa. Vi hade toaletter när ni sprang ute i buskarna och så ska de visa mig hur en dammsugare fungerar” (Informanterna 2 män 43, 36 år 1 kvinna 55 år)

Stoltheten för den rika kulturen återkommer hos alla jag intervjuar och så många som tre stycken av de som jag intervjuar berättar om dammsugarincidenten. Detta upplevs som förnedrande. Det postkoloniala tänkandet och fokuset på mångkultur och etnicitet har fokuserat konstruktionen av ”de andra” även om en annan sida av det postkoloniala vill dekonstruera bilden av invandrare som annorlunda, menar Edward Saids (Miegel & Johansson, 2002:361). Detta bemötande och känslan som beskrivs är inte en anledning till återvandring, men det är en direkt anledning till ett missnöje av att man i Sverige inte känner till vilken status bosnier har och vilka levnadsmönster som präglar människor från BiH.

”Jag orkade inte med klimatet, det var för mörkt och det påverkar folk så att de inte går ut. I Bosnien går vi ut hela tiden, alla fikar och äter ute varje dag man umgås på ett helt annat sätt och så är familjen viktig för oss. Det är oftast någon äldre släkting som tar hand om barnen medan föräldrarna jobbar. Man bor ofta tillsammans i ett stort hus med flera separata våningar så alla är så nära varandra hela tiden. Familjen är viktig. Jag hade allt i Sverige men det var inte mitt, jag var tvungen att flytta tillbaka, jag älskar vår mentalitet våra människor. Musiken, det finns en speciell musik som är mycket fin och som är speciell för Bosnien den handlar om kärlek. Den är traditionell och det finns mycket gamla visor de heter sevdalinke, själssånger” (Informanten kvinna 32)

Mentaliteten är det som alltid kommer upp, sättet att leva och umgås på. Hur människor tänker kring sättet att leva. Jag fick bland annat höra i mina intervjuer om att den bosniska ”själen” finns bland dem här i Bosnien i musiken, men också i filmerna. En speciell sorts jargong ett sätt att umgås runt traditioner. Detta hörde jag även under mina observationer. Det var t.ex. en film som gjordes av en utlänning om bosnien och denna film fick mycket god kritik men på stan sa man att den saknade den bosniska själen. Översatt rakt av, det saknades något som bara de hade upptäckt som bor här, något

kulturellt anknutet som går mycket djupt. Hela denna yttre struktur i samhället och hur man lever och umgås bidrar till en längtan hos mina informanter att flytta hem. Umgänget och utelivet är en del av livet och kulturen som mina informanter hade svårt att klara sig utan i Sverige. På grund av klimatet och att det var dyrt. Man hade inte heller tid men man ville gärna umgås med andra landsmän och då blev olika bosniska föreningar en tillfällig lösning på problemet. Man återskapade nya kollektiva fenomen som uppstod ur mänskliga relationer och som därför man kan benämna som sociala fakta eftersom det har sitt ursprung utanför individens medvetande, men ändå styr individen.

”Tanken på att återvända kom successivt, det växte fram en längtan som blev större och större, jag började värdesätta olika traditioner mer och mer. Speciellt sen vi fick barn. Nu blev det jätteviktigt att återvända hem innan de började skolan. När jag kom till Sverige det var då jag förstod vad jag har och vem jag är. Mitt hus är nästan fyra hundra år gammalt och står på UNESCOs lista för gamla objekt som ska skyddas och bevaras. Med grannarna är det likadant, familjer som bott grannar med varandra i flera hundra år. Jag har också stora marker med fruktodlingar. Jag kan inte låta detta förfalla, jag blev fördriven och jag måste tillbaka för mina barns skull” (Informanten man 43 år)

Det kulturella finns närvarande i samhället hela tiden. Politiskt är det anspelningar på kultur och historia. I centrum av Sarajevo finns det gamla delar av staden som gör sig påmind av ett kultur arv från den ottomanska perioden. Man kan inte undgå dofterna från all traditionell mat som ryker ur skorstenarna överallt och hantverkarna som fortfarande jobbar på samma sätt och i samma lokaler som för flera hundra år sedan. Här äger de flesta sina hus och man flyttar inte så som vi gör i Sverige. Även hantverksbutikerna går i arv och de små lokalerna man använder som byggdes för femhundra år sedan under den turkiska perioden. Till och med inne i gamla stan finns ett sätt och en sammanhållning som är lokal och som skiljer sig från andra delar av stan. En man jag intervjuade sa att här spelar familjenamnet stor roll, om man har samma efternamn är man i princip alltid släkt med varandra med något undantag och man hittar alltid länken till varandra när man träffas. Här kallar man alla kusiner, även släktingar i

tredje och fjärde led, och sammanhållningen är viktig och att känna till vem du är och varifrån du kommer. Vissa småstäder består av några få släkter och har fantastiska historier.

”Jag valde inte Sverige, jag gick på första bussen jag såg och jag brydde mig inte om vart den gick bara jag kom levande därifrån” (Informanten man 43 år)

De som jag har intervjuat har haft ett gott liv innan kriget och blivit tvungna att fly för att överleva. Ingen har alltså kommit frivilligt, vilket verkar spela stor roll och att man haft ett tillfredställande liv innan kriget. Några påstår att de alltid varit medvetna om att de ska återvända. En ung tjej som vill återvända säger;

”Avgörande hade varit säkerhet i form av boende och fast inkomst som jobb.

Problem tror jag skulle vara att jag skulle ses som diaspora. Som skulle märkas på hur folk uppfattar mig. Som att jag inte är lika hårdskinnad som de är och att jag inte kan alla knep för att vända saker och ting till min fördel.

Vad som hade påverkat mig att återvända till BiH? Mentaliteten i BiH är samma som min och att inte ständigt behöva känna mig som en andra klassens invånare även om jag bott i Sverige så pass länge så att jag inte ska behöva känna det så. Hemkänsla, människorna och självklart familjen. Kanske hemkänsla är fel ord det är mer en tillhörighetskänsla” (Informanten kvinna 28)

Det är sättet man lever på, det sociala, kulturen, maten och atmosfären som gör att denna unga tjej på 28 år vill återvända till BiH även om hon har jobb, lägenhet och umgänge i Sverige. Att som ung inte känna tillhörighet, att man känner sig så präglad av sin egen kultur att det märks och påverkar personen till att känna ett utanförskap. Tjejen kom till Sverige när hon var sex-sju år gammal och pratar flytande svenska utan brytning och hon är utbildad på avancerad nivå. Att kulturen globaliseras tillsammans med att kulturalisering sker gör att vissa grupper blir diskriminerade. Kulturaliseringen bidrar till en känsla av diskriminering och människor kategoriseras utifrån kultur. Olika problem i samhället kan skyllas på kultur. Att kulturen globaliseras är kanske mest påtagligt i

Sverige i jämförelse med till exempel BiH. Kulturen är mycket stark i BiH och därför inte lika lättpåverkad. Vilket bidrar i sig till att man, om man befinner sig i Sverige kanske känner att man slits mellan två världar. På samma gång som man är mycket präglad av sin egen kultur, har man en önskan om att passa in. Att flytta tillbaka till BiH kan kännas som en lättnad och som en av mina informanter sa, att slippa att känna sig som en andra klassens medborgare. Idag finns det också många fördomar mot islam och muslimer som inte tar hänsyn till att det finns skillnader i levnadsättet beroende på var man kommer ifrån.

I BiH är just kulturen och det sociala umgänget och interaktioner mellan människor betydande för befolkningen oavsett vilken religiös åskådning man har. Så på samma gång som religionen är viktig, väldigt viktig, är den ändå inte så viktig i det kulturella sammanhanget och det sociala livet i samhället. Det gemensamma kulturella livet och de sociala koderna och hur det sociala livet pågår är kanske så starkt just på grund av det finns flera religioner i samma land och under lång tid. Det sociala och kulturella livet blir då ett kit som binder samman människor som bor och lever tillsammans.

Jag skulle vilja påstå att de mänskliga relationerna, umgänget och kulturen är betydande för hur hela samhället fungerar. Förhållandet mellan kulturen och samhället är mycket intensivt och hur människor handlar, tänker och lever på grund av kulturella aspekter är starkt sammanlänkat med strukturen i samhället i övrigt. Detta påverkar de individer som bestämt sig för att återvända och gör att återvandringen i princip är omöjlig om det inte finns släkt som kan stötta upp när man flyttar tillbaka. Individen betyder inte så mycket själv i BiH utan ingår här i ett större sammanhang.

8.3 Problemen

Vi behöver vårt habitus för att kunna agera på fältet, för på fältet utspelas en maktkamp. En kamp som vi bara kan vara framgångsrika i om vi vet vad det är som förväntas av oss. Men vårt habitus avslöjar oss också. Sättet vi uppträder på kan vara förödande om vi befinner oss i en främmande kultur. Detta leder ofta till att vi delges ett stigma. Vårt habitus och agerande på fältet blir avvikande i andras ögon och vi blir märkta. Detta tolkar jag vara ett problem för några av de som jag har intervjuat och glädjen vid återvändandet att smälta in i en kultur och ett fält där man kan slappna av och vara sig

själv utan att vara avvikande. Men ett liknande problem kan uppstå när man flyttat tillbaka.

”Hjälpen som man kan få som återvandrare är inte tillräcklig även om det är skönt att känna stödet. Korruptionen är också ett stort problem. Allt fungerar i Sverige, i BiH måste man ha kontakter och man måste kunna ta sig fram och kunna vända saker till sin fördel. Man måste också veta hur och av vem man kan få information. Det är inte som i Sverige att man bara blir informerad. Vi har inget system som hjälper till och tar hand om oss så som man har i Sverige. Därför hänger allt på att man har kontakter eller familj som kan hjälpa till” (Informanten kvinna 35 år)

Det centrala är hur makten bibehålls i samhällsstrukturen och varför. Med hjälp av begreppet habitus där individen ställs i centrum och beskriver ett system av dispositioner som tillåter människor att handla, tänka och orientera sig i den sociala världen. Habitus, människors sätt att agera inom vissa fält är ett problem som grundar sig i en kultur av hur man värderar sig själv och andra och hur man betar sig. Man kan säga att de som jobbar på institutionerna ofta utvecklar ett gemensamt beteende gentemot andra och rättigheter till information och andra samhällsnyttiga handlingar blir ett fält där de som jobbar har makten. Acceptansen av detta gör situationen värre och stärker värderingen hos dem som jobbar av att det är okej. Men det är också ett resultat av makten på fältet på ett högre plan som i samma anda utnyttjar sina positioner. Detta föder hopplöshet på lägre nivåer som drabbar alla i samhället men främst de svaga eller återvandrare som inte har kontakter som kan spela på fältet.

Ett annat problem som jag upptäcker i mina observationer är att det finns en påtaglig motsättning från de som bor i landet och inte varit ”ute” under krigsperioden. En man säger:

”Varför ska de ha hjälp att återvändra, vem har hjälpt oss? Allt som vi har fått bygga upp och som vi har fått kämpa för här. Vi har varit hungriga och beskjutna medan de först har fått hjälp i Sverige och nu ska de ha hjälp igen, att komma

tillbaka? Nu räcker det, de får komma hit och kämpa som alla vi andra”
(Informanten man 38 år, inte återvandrare)

Denna attityd är rätt vanligt att man stöter på och som jag under åren upplevt som en sorts hatkärlek eller avundsjuka mellan de som stannat kvar och de som flyttat ut. Men just att kämpa, för det är precis det man har framför sig -- en kamp. I BiH kan man inte bara flytta tillbaka och starta en firma. Här finns ingen hjälp av staten och inget skydd mot lokala ligor och utpressare. Detta skrämmer många som annars kanske hade återvänt och startat upp ett företag.

De som jag intervjuade berättade om svårigheterna att återetablera ett liv. Bland de yngre i studien handlade rädslan mer om att inte kunna ta sig fram, att inte kunna armbåga sig fram tillräckligt. En osäkerhet grundad på att ha vuxit upp i en annan kultur med andra förutsättningar än i BiH. Jag fick känslan av att man var rädd för en sorts listighet och ett beteende som är baserat på att inte få allt serverat som man får i Sverige.

Många av mina informanter hade erfarenhet av att springa i ”cirklar” för att få något gjort på institutionerna och var frustrerade över detta. Habitus är de inlärd sociala strukturerna som påverkar hur människor betar sig men också hur man uppfattar världen och hur man agerar och tolkar sin omgivning (Miegel & Johansson, 2002:273). Det är en anledning till problem för återvandrare. Den inlärd sociala strukturen i Sverige skiljer sig från den i BiH och man både agerar och tolkar situationer på olika sätt vilket jag upptäckt är ett problem speciellt för de yngre som vuxit upp och utbildat sig i Sverige.

”Man kan inte få saker och ting gjort om man inte ”har någon kontakt” som arbetar på till exempel en institution eller på kommunen. Man kan inte heller få något arbete om man inte har kontakter” (Informanten man 30 år)

Problem i samband med återvandringen är bland de flesta en rädsla för sina egna på det sättet att man är medveten om hur utbredd korruptionen är på alla nivåer i samhället. Dessutom finns det en motsättning, en sorts avundsjuka gentemot de som varit ute under eller efter kriget och tron om att dessa skulle ha haft det bättre och tjänat mycket pengar. Diasporan har blivit uppfostrad i ett system som är mer omhändertagande och de har

svårare att klara sig bland de som bor i BiH. Att ha kontakter är ett måste och detta är på något sätt kopplat till korrruptionen på de lägre nivåerna. En arbetande tjänsteman på en europeisk organisation kallar det för petiteskorrruption när jag frågar om summor från en hundralapp och uppåt.

Bourdieu's kanske viktigaste tema i hans tänkande är hans analyser av kulturens centrala roll i reproduktionen av sociala strukturer och hur makt och statusförhållanden upprätthålls i samhället. Bourdieu försöker att kombinera det strukturalistiska perspektivet med ett konstruktivistiskt. Vikten ligger på struktur och aktörskap och förhållandet mellan dem. Här kommer begrepp som habitus och fält in som styr genom att habitus finns programmerat i oss och fältet är vår arena (Miegel & Johansson, 2002:271-273).

Här vill jag knyta an till det icke fungerande systemet och strukturen i BiH. Förhållandet mellan struktur och aktörskap är mycket komplicerat och i princip obefintligt. Det finns ett system som inte fungerar bra ur det perspektivet att det inte hjälper, fångar upp eller tar hand om aktörerna om man jämför med i Sverige.

Kulturen påverkar i hög grad reproduktionen och hur statusfördelningen ser ut med en överlägsenhet i vilken korrruption ingår. Korrruptionen utvecklas gemensamt med samhället och tar sig hela tiden nya former. Eftersom systemet inte fungerar på ett tillfredställande sätt för medborgarna blir familj, vänner och kontakter avgörande och det är detta som blir till ett problem för återvandrare som varit borta länge. Fältet kommer att kännas farligt och främmande just på grund av habitus och medvetenheten hos återvandraren. Det kommer att finnas begränsningar på vissa av fälten som beror på att man inte kan tävla om status och makt eller tillgång till information, hjälp och rättigheter om man inte har en stark anknytning till de som regerar fältet. Så man kan säga att habitus är med och påverkar viljan att återvända men fältet är svårt att återta och utgör problem.

8.4 Stödet

Återvandringsbyrån i Stockholms stad jobbar aktivt med stöd till frivillig återvandring i form av ett projekt som heter ”center för lokal utveckling” (CLU). CLU består av åtta kontor i åtta olika delar av BiH som fungerar som ett stöd för de som återvandrat från Sverige tillbaka till BiH. Projektet är finansierat av Stockholms stad, utbildningsförvaltningen och migrationsverket i samarbete med EU:s stöd för återvandring. I varje center jobbar två anställda, en ekonom och en socionom. Dessa två är lokalanställda och känner mycket väl till lokalsamhället.

De anställda kan följa med som stödpersoner vid besök på kommunen eller andra institutioner. De informerar också om lediga arbetsplatser, ordnar utbildningar samordnar kvinnoföreningar och jobbar mycket med networking.

Det finns alltså förutsättningar för att flytta tillbaka. Att någon person med lokal anknytning följer med på möten med till exempel kommunen kan vara avgörande. Att ha kontakter eller att vara ”känd” av de som jobbar på de olika institutionerna är ett måste om man ska få ”något gjort”. Detta är en stor skillnad jämfört med Sverige och en anledning till att stödet för återvandring inte bara finns från den svenska sidan utan att hjälpen också möts upp på andra sidan i BiH. Projektet CLU bygger till stor del på en individuell plan, ”tidslinje-bygga broar”. När man tar sig från Sverige måste man mötas upp av stöd när man kommer till BiH. Förutom korrruption på institutionerna i BiH möts återvandrarna även av problem som att man inte vet om ens mark är minerad. Eller hur sammansättningen ser ut etniskt i lokalområdet efter kriget, finns det skola för barnen? Finns det arbete för de vuxna? Har man medel till att bygga upp sitt boende och hur stora är skadorna, kan man få donation? Att få svar på dessa frågor kan CLU hjälpa till med.

En återvandrare i Jajce (stad i BiH) berättar om hur de muslimska barnen och de katolska barnen går i olika skift i skolan för att inte mötas. Detta är en situation som kan leda till fortsatt hat. Mot detta arbetar CLU och anordnar gemensamma aktiviteter.

CLU kan ge stöd och hjälp till återvandrare, för de vet vem man ska kontakta för att få rätt information. De kan också genom telefonkontakt eller via mail hjälpa återvandraren med administrativt arbete medan denne är i Sverige. Att ha kvar en länk till Sverige är viktigt för alla, som känner att Sverige finns där i bakgrunden som en trygghet.

CLU ordnar återintegrationsaktiviteter i BiH som gör att återvandrarerna kan och får möjligheten att återknyta till lokalsamhället och till invånarna på ett trevligt och avspänt sätt. Viktiga aktiviteter är arbetet med att knyta återvandrare till olika föreningar i BiH men också att skaffa praktikplatser på arbetsplatser. Efter observation kan jag säga att praktikplatserna är mest effektiva. Efter att ha fått in en fot på arbetsmarknaden och fått kontakter och kolleger flyter allt på lättare. Så arbete är en klar lösning och en förutsättning för återvandring. Man tar också diskussioner och försöker påverka lokala makthavare för att underlätta för återvandring.

Stödet som ges är inte tillräckligt eftersom det krävs ändringar i strukturen om det ska bli lättare att etablera sig i BiH. Detta gäller inte bara återvandrare utan överlag, till exempel är det svårt att starta ett företag och att som investerare etablera sig. Korruptionen har infekterat samhället till den grad att man på alla nivåer berörs av detta. Jag har i mitt arbete träffat återvandrare som har betalat för sin donation för att restaurera sitt hus. Och betalat för att de skulle komma med på listan för donationer. De som hade behövt hjälpen ännu mer men inte hade pengar till mutor fick ingen hjälp. Andra problem som möter återvandrarerna är etniska. Efter resor som jag har gjort genom hela landet i tre år har jag upptäckt att det finns stora skillnader mellan städerna. Problemen beror ibland på vilken etnisk grupp som är i majoritet. Detta påverkar livet mycket och även möjligheterna för de som blivit fördrivna och vill återvända hem. Främst är det avgörande för om du kommer att kunna skaffa dig ett jobb, vilket är förutsättningen för att kunna stanna kvar.

9. Avslutande diskussion

Det är lite ironiskt att det är kulturen, livet och mentaliteten som är den största anledningen till att man vill återvända, och på samma gång är det just detsamma som är anledningen till att det är så svårt att återetablera sig igen. Har man hamnat utanför är det svårt att ta sig in igen, dvs. in på riktigt i det sociala livet, att ta tillbaka fältet och att bli någon på fältet igen. För att kunna klara sig och leva ett drägligt liv behöver man stöd men främst i BiH. En del av de problem som jag har kommit i kontakt med som till exempel korruptionen är ett tema som väcker många frågor. Att fortsätta med att undersöka hur korruptionen fungerar och hur detta påverkar individer och samhället i sig är intressant och skulle kunna vara givande att undersöka vidare. Jag har funderat på att i

framtiden göra en undersökning som skulle kunna ta fram problematiken med kriminella strukturer som styr och påverkar hela samhället och dess invånare. Jag har genom denna undersökning kommit i kontakt med personer som skulle kunna hjälpa mig i en framtida studie. Det skulle kunna vara en förlängning av denna studie eftersom detta arbete har lett mig in på ämnet.

10. Referenser

Tryckta källor:

Clancy Tim (2004). *Bosnia & Herzegovina, the Bradt travel guide*. Bucks: Bradt

Broadly, Donald (1991) *Sociologi och epistemologi Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HSL Förlag

Denscombe Martyn (2000) *Forskningshandboken-för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur

Engdahl & Larsson (2006) *Sociologiska perspektiv, grundläggande begrepp och teorier*. Lund: Studentlitteratur

Goffman Erving (1972) *Stigma*. Stockholm: Nordstedts Akademiska förlag

Magnusson, Molander, Skotte & Čukur (2005) *Returning home. An evaluation of Sida's Integrated Area Programmes in Bosnia and Herzegovina*. Stockholm: Edita communications AB

May Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur

Moe Sverre (1995) *Sociologisk teori*. Lund: Studentlitteratur

Meeuwisse & Swärd (2002) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och kultur

Miegel & Johansson (2002) *Kultursociologi*. Lund: Studentlitteratur

Nader Ahmadi (2003) *Ungdom, kulturmöten, identitet*. Stockholm: Liber

Rådberg & Krzović (2006) *Återvandring, Individuell plan; tidslinje-bygga broar, projekt*. Stockholm: Återvandringskontoret Stockholmsstad

Internet källor:

Ehlimana Kilim & Jenny Persson (2001) ”REPATRIATION IN BOSNIA AND HERCEGOVINA - an Analysis of Institutional Problems in BiH, with Examples from *Ilidza*” (elektronisk), Linköpings universitet www.ep.liu.se/exjobb/eki/2001/ska/007/

(2012-04-15).

Ekenberg Kristian (2008) ”*Bosnier bäst på Svenssonliv*” (elektronisk), Arbetarbladet.se <http://arbetarbladet.se/nyheter/sandviken/1.100322-bosnier-bast-pa-svenssonliv>

(2012-04-20).

Filipović Fedja (2008) ”*Korruption i Bosnien och Hercegovina*” (elektronisk), Lunds universitet <http://www.lunduniversity.lu.se/o.o.i.s?id=24965&postid=1320123>

(2012-05-08).

Holkenberg Sandra (2010) ”*Det frivilliga återvändandet? – En studie av det svenska återetableringsstödet, dess syfte, premisser samt graden av frivillighet*” (elektronisk), Lunds universitet <http://www.lunduniversity.lu.se/o.o.i.s?id=24965&postid=1759702>

(2012-04-06).

Raselius Anna (2011) ”Att lyckas med ”det svåra” En kvalitativ studie om att återetablera sin karriär med framgång i ett nytt land” (elektronisk), Umeå universitet <http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:425998>

(2012-05-01).

Regeringskansliet (2011) ”Bosnien-Hercegovina” (elektronisk), regeringens hemsida <http://www.regeringen.se/sb/d/5472/a/43787> (2012-04-23).

Ternström Malena (2010) ”Sverige tur och retur, en kvalitativ studie om chilienares upplevelser om att återvandring till sitt hemland efter att ha varit bosatta i Sverige” (elektronisk), Göteborgs universitet <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/22270>

(2012-05-06).

Stockholmsstad (2012) ”Stöd till frivillig återvandring” (elektronisk), Stockholmsstads officiella hemsida www.stockholm.se/PageFiles/143846/tervandningskontoret%20folder.pdf

(2012-03-07).